

CONTRIBUȚIA GÎNDIRII ANTICE DIN DACIA LA CONTURAREA PROFILULUI SPIRITUAL AL POPORULUI ROMÂN *

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Factura psihică — una din trăsăturile definitorii și forțele motrice ale națiunii — nu poate fi redusă numai la comunitatea culturii. Analiza istorică a formării poporului român și a națiunii noastre dezvăluie trei componente fundamentale care au stat la baza cristalizării și dezvoltării profilului său spiritual : conștiința națională, cultura națională și etnosul românesc. Aceste coordonate definesc sistematic multitudinea de particularități ale vieții spirituale și de valori morale specifice românilor de-a lungul istoriei.

Apariția trăsăturilor națiunii nu s-a produs dintr-o dată, în secolul al XIX-lea, căci chiar și comunitatea de limbă, de teritoriu, de viață economică, de organizare statală instituționalizată au antecedente în secolele anterioare. Cu atât mai mult, comunitatea de viață psihică are puternice premise în epoca premergătoare constituirii națiunii și a statului național, fiind cunoscută independența relativă a acesteia față de viața materială, ca și faptul că creația spirituală sparge cel mai ușor vremelnicele bariere care despart provinciile locuite de același popor.

Aceste rădăcini pot fi urmărite nu numai la marii cronicari și la voievozii luminați, ci pînă în antichitatea de pe teritoriul României, nepuțin să acceptăm existența unui hiatus între daco-geți și poporul român pe deplin format.

O serie de trăsături etico-psihice perene ale poporului român s-au transmis peste veacuri în cultura noastră : raționalismul, realismul, cum-pătarea, patriotismul, vitejia, aspirația spre libertate, cultul tradițiilor, deschiderea către valorile universale, inventivitatea, munca asiduă, auto-perfecționarea, umanismul, toleranța, pietatea înțeleaptă, preponderența laicului, optimismul, caracterul popular, gustul pentru frumos. Evocînd prețioasa moștenire antică, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia că : „Numeroase vestigii de cultură materială, realizări tehnice și științifice, monumente istorice și de artă, minunate opere de arhitectură, de literatură, pictură și sculptură făurite de-a lungul secolelor relevă cu toată elocvența forța geniului, sensibilitatea și capacitatea creatoare a poporului nostru... În caracterul poporului român, în dorul său nestins de libertate și neatîrnare, se găsesc întruchipate înaltele virtuți ale strămoșilor

* Comunicare la sesiunea științifică a Muzeului Național, București, 13—14 decembrie 1974 ; v. și *Semnal*, în „România liberă”, nr. 9419 din 6 februarie 1975.

noștri : dirzenia, mândria și înțelepciunea dacilor și romanilor, eroismul și neînfricarea lui Decebal și Traian... Urmașii lui Decebal și Traian au știut permanent să păstreze ființa națională, să-și creeze o cultură și civilizație proprie, în strânsă legătură cu civilizația și cultura mondială. și să asigure dezvoltarea și înaintarea continuă a poporului nostru spre o viață demnă, independentă. Este în firea poporului nostru ca permanent să caute să se depășească pe sine“.

Particularitățile spirituale ale geto-dacilor au atras atenția multor autori antici și bizantini. Herodot a reținut faptul că Zalmoxis a adus tracilor deprinderi mai cumpănite¹; Origine îi enumeră pe geți între neamurile foarte înțelepte²; Hesychios din Alexandria afirmă chiar că Zalmoxis a propagat învățături despre un trai mai înțelept decât al grecilor³, iar mai tirziu, Iordanes — inspirându-se din opera lui Dion Chrysostomos — scria despre geți că „au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii /.../ sint din fire deștepti, superiori celorlalte popoare în privința minții“⁴; Clemens din Alexandria spune că geții „au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit“⁵. „Pe bună dreptate neamul tracic a pretins pentru sine faima de înțelepciune“, aprecia la rîndu-i Valerius Maximus⁶, ca de altfel și alți scriitori antici.

În ceea ce privește realismul, Iordanes evidențiază că Deceneu — îndrumătorul geților, „observînd înclinarea lor de a-l asculta în toate /.../ i-a instruit în științele fizicii, făcîndu-i să trăiască conform legilor naturii“⁷. Mulți alți autori vorbesc despre prețuirea de care se bucurau la geto-daci filozofia și științele naturii (medicina, matematica, astronomia, botanica, farmacologia), ca și despre receptivitatea lor față de valorile universale ale spiritului⁸.

Evidențiind patriotismul daco-geților, Iulian Împăratul redă caracterizarea lui Traian despre „neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii care au trăit cîndva“⁹. Iordanes îi descrie ca „oameni prea viteji“¹⁰. Iamblichos relatează că Zalmoxis „a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, să înfrunte cu vitejie primejdiile“¹¹, iar Pomponius Mela știa că la ei „bărbații și femeile sint gata să înfrunte moartea. Au fire tare“¹². Toți aceștia subliniau legătura dintre credința în nemurire și patriotismul lor neînfricat. P. P. Panaitescu aprecia că morala geților era străbătută de spiritul eroic¹³.

¹ *Istorie*, IV, 95.

² *Impotriva lui Celsus*, I, 16.

³ *Culegere alfabetică de cuvinte de tot felul*.

⁴ *Getica*, 39—41, 69—73.

⁵ *Covoarele*, I, 15, p. 130 ; IV, 8, p. 213 ; V, 8, p. 242.

⁶ *Fapte și cuvinte vrednice de luare aminte*, II, 6, 12.

⁷ *Op. cit.*, 69—73.

⁸ Hellanicos, *Obiceiuri barbare*, fr. 73 ; Strabon, *Geografia*, VII, 3, XVI, 2, 3, 9 ; Porphyrios, *Viața lui Pitagora*, 14 ; Enea din Gaza, *Teofrast sau despre nemurirea sufletelor...*, dialog P. G., LXXXV, 940 ; Lucian, *Scitul sau oaspetele*, 1 ; Theodoretos din Cyros, *Terapeutice*, I, 25 ; Suidas, *Lexicon*, II, 500 ; IV, 262 ; Leon Diaconul, *Istoria*, IX, 6.

⁹ *Impărații*, 22.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Viața lui Pitagora*, XXX (173).

¹² *Descrierea pămîntului*, II, 2, 16—21.

¹³ *Introducere la istoria culturii românești*, Ed. Științifică, 1969, pp. 43—44.

Gustul pentru frumos este semnalat de Ovidiu — paene poeta getes — care, după ce le-a recitat tomitanilor versurile sale în graiul getic, notează că aceștia iubeau poezia¹⁴. Înaintea sa, Platon¹⁵, reluat și de Apuleius¹⁶, atrăgea atenția grecilor asupra meritelor învățaturii lui Zalmoxis despre știința bunelor cuvinte, după care „vorbele frumoase fac să se nască în suflete înțelepciunea”. Aristotel sesiza obiceiul agatirșilor din Munții Apuseni de a cînta legile pentru memorare¹⁷, Athenaios ne spune că geții cîntau din citeră pentru a îmblînzi pe inamici¹⁸, iar Ovidiu elogiaza talentul poetic al regelui odrisilor, Cotys. Nu putem trece cu vederea nici preocupările literare ale unor cărturari cunoscuți din Callatis, ca și valoarea artistică a unora dintre epitafurile stelelor funerare daco-romane, unele cuprinzînd texte din Homer, Vergiliu și alți poeți antici — ca cele descoperite la Ulpia Traiana, Apullum, Micia, Tibiscum, Gernisara, Romula — și a reliefurilor de la Salinae, Mediaș, Adamclissi, Histria, Tomis, Callatis, din care rezultă simțul estetic al strămoșilor noștri¹⁹. La acestea se adaugă știrile despre înflorirea artei în întreaga lume tragică.

Pe baza textelor scriitorilor antici și bizantini putem reconstitui sistemul etic al acestui popor de fondatori ai unor valori morale, care constituie stratul primordial al etogenezei poporului român. Cele mai multe dintre trăsăturile și normele morale ale geto-dacilor le găsim în „Odele” lui Horațiu, de unde aflăm că la geți „femeile îngrijesc orfanii; soția cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului; zestrea cea mai de seamă este cîntea părinților și virtutea femeii; legămîntul căsătoriei rămîne trainic; păcatul este un sacrilegiu pe care îl plătește cu moartea”²⁰. Această largă informație despre profilul etic al geților nu rămîne singulară. Preceptul solidarității umane îl găsim la Platon, care subliniază un principiu din deontologia și psihologia proprie medicilor zalmoxieni: „să nu mă las înduplecat de nimeni — oricît de bogat, dintr-un neam ales sau oricît de frumos ar fi — să fac altfel”²¹, precum și la Tucidide, cel care ne spune că la traci „era o mai mare rușine să nu dai cînd ți se cere, decît cerînd să nu capeți”²²; aprecierea virtuții este confirmată de Origene²³, ca și de Pomponius Mela²⁴, după care, la geți, „sînt prețuite moravurile și conduita bună a femeilor și fetelor”, iar cîntea și hărnicia — de Josephus Flavius, care a reținut că polistaii de la daci „trăiesc prin ei înșiși”²⁵.

Alte însușiri morale — optimismul, veselia și firea deschisă, asprimea și tăria de caracter, șiretenia și istețimea, moravurile austere —

¹⁴ *Scrisori din Pont*.

¹⁵ *Carmide*, 156 d, e, 157 a, b, c.

¹⁶ *Apologia*, 26.

¹⁷ *Probleme*, XIX, 28.

¹⁸ *Banchetul înțelepților (apud Theopomp)*, XIV, 24, p. 627 d.

¹⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 57—58; D. M. Pippidi-D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, E. A., 1960, pp. 239—246; C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1973, pp. 84—87.

²⁰ *Ode*, III, 24, 9—24.

²¹ *Ibidem*.

²² *Istorie*, II, 97, 4.

²³ *Op. cit.*, III, 54.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Antichități iudaice*, XVIII, 1, 5 [20].

sînt relevate de numeroși alți autori : Hellanicos, Valerius Maximus, Strabon, Diodor din Sicilia, Leon Diaconul, Propertiu, Horațiu, Pomponius Mela, Criton, Galenus ²⁶.

Despre formarea unei adevărate concepții etice în antichitatea de pe teritoriul României vorbesc Valerius Maximus, după care „neamul tracic a văzut bine adevărata stare a condiției noastre /umane/“ ²⁷, și Iordanes, care — reluînd autori mai vechi — găsește că Deceneu „i-a învățat /pe geți/ etica, dezvoltîndu-i de obiceiurile lor barbare /.../ Dîndu-le un exemplu practic, i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune“ ²⁸. După P. P. Panaitescu, întreaga filozofie superioară de care vorbește Dion Chrysostomos este luată în sens de morală ²⁹.

Valorile și regulile morale cultivate sînt întărite și de norme de drept și concepții juridice și politice, realitate atestată de scrierile lui Iosephus Flavius, Horațiu, Criton, Clemens din Alexandria, Galenus, Strabon, Iamblichos ³⁰ și Iordanes, ultimul scoțînd în evidență dreptatea și iscusința judecătorilor geți ³¹. După Herodot, „geții /.../ sînt cei mai distinși și mai drepti dintre traci“ ³², idee confirmată analogic de Iosephus Flavius, prin prezentarea esenienilor, asemănători polistailor daci, care „consideră dreptatea ca virtutea cea mai de preț /.../ ; sînt foarte morali și drepti“ ³³.

O influență importantă asupra gîndirii politico-juridice a geților a avut-o, fără îndoială, și victoria democrației în cetățile grecești vest-pontice, celei de la Histria dîndu-i atenție însuși Aristotel în lucrarea sa „Politika“ ³⁴.

Din cele arătate mai sus observăm rolul important al acestui filon de gîndire în conturarea facturii psihice a românilor, ceea ce face insuficientă și incompletă aprecierea lui P. P. Panaitescu, după care „moștenirea daco-getică la români este în primul rînd de ordin etnic, cuprinzînd poate și anumite forme ale vieții populare“ ³⁵. Formarea unei imagini de ansamblu asupra dezvoltării vieții spirituale pe teritoriul României în esențialitatea ei cere înțelegerea faptului că noțiunea de cultură românească nu poate fi restrînsă arbitrar.

Modul de a gîndi al națiunii noastre — care izvorăște din istoria ei și oglindește specificul meleagurilor și al vieții economico-politice, experiența și înțelepciunea colectivă a națiunii — a creat condiții pentru materializarea potențialului cultural, dînd maselor încredere în capacitatea lor creatoare.

²⁶ Hellanicos, *loc. cit.*, Valerius Maximus, *loc. cit.*; Strabon, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XXI, 12, 5, 6; Leon Diaconul, *loc. cit.*, Propertiu, *Elegii*, IV, 5, 43—44; Horațiu, *loc. cit.*; Pomponius Mela, *loc. cit.*; Criton, *Geticele*, 7 (2); Galenus, *Despre facultățile naturale*, II, 17, 67.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ Iosephus Flavius, *loc. cit.*; Horațiu, *loc. cit.*; Criton, *loc. cit.*; Clemens din Alexandria, *op. cit.*, I, 15, p. 130; Galenus, *loc. cit.*; Strabon, *op. cit.*, VII, 3, 5, (c. 297), 11; Iamblichos, *loc. cit.*

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Politika*, VIII (V), 5, 2, 5.

³⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 48.

LA CONTRIBUTION DE LA PENSÉE ANTIQUE DE DACIE À LA FORMATION DU PROFIL SPIRITUEL DU PEUPLE ROUMAIN

— RÉSUMÉ —

L'analyse historique de la formation du peuple roumain et de notre nation révèle trois éléments composants qui constituent le fondement de la cristallisation et du développement du profil spirituel des Roumains : la conscience nationale, la culture nationale et l'ethnie roumaine. Ces coordonnées définissent systématiquement la multitude de particularités de la vie spirituelle et de valeurs morales propres aux Roumains le long de l'histoire.

L'apparition des traits de la nation ne s'est pas produite d'un seul coup au XIXe siècle. D'autant plus, la communauté de vie psychique a de puissantes prémisses dans l'époque précède la constitution de la nation et de l'État national, étant connue son indépendance relative par rapport à la vie matérielle et aussi la puissance de la création spirituelle de dépasser les barrières provisoire qui séparent les provinces habitées par le même peuple. Ces filons peuvent être poursuivis jusqu'à l'antiquité sur le territoire de la Roumanie, car on ne peut pas accepter un hiatus entre les Géo-Daces et le peuple roumain entièrement formé.

Une série de traits éthiques et psychiques pérennes du peuple roumain se sont transmis le long des siècles dans notre culture : le rationalisme, le réalisme, la modération, le patriotisme, le culte des traditions, la réceptivité aux valeurs universelles, l'esprit inventif, le travail assidu, l'humanisme, la tolérance, le caractère populaire, le goût du beau.

Ces particularités spirituelles des Géo-Daces ont frappé beaucoup d'auteurs antiques et byzantins : *la modération* a été mentionnée par Hérodote ; *la sagesse* — par Origène, Hesychios d'Alexandrie, Jordanis, Clément d'Alexandrie, Valère Maxime ; *le réalisme* — par Jordanis ; *le patriotisme* — par l'empereur Julien, Jordanis, Jamblique, Pomponius Mela ; *le goût du beau* — par Platon, Apulée, Ovide, Aristote, Athénée. *Les valeurs morales* appréciée par les Géo-Daces — la solidarité humaine, la vertu, l'honnêteté et l'ardeur au travail, l'optimisme, l'esprit ouvert, la force du caractère, la sagacité — sont illustrées par Horace, Platon, Thucydide, Origène, Pomponius Mela, Flavius Josèphe, Hellanicos, Valère Maxime, Strabon, Diodore de Sicile, Léon le Diacre, Properce, Criton, Galien, Jordanis, Clément d'Alexandrie, Jamblique, Aristote.

Les auteurs démontrent, grâce aux données procurées par les documents, l'existence d'un système de pensée philosophique aux Géo-Daces et des certains aspects sous-jacents de celui-ci ; logique, éthique, esthétique, conception politique et juridique — en soulignant à la fois le rôle de ce filon dans la formation du profil psychique des Roumains.